

UDC 025.171(470+571)

CATALOGUES AND LISTS OF JEWISH MANUSCRIPTS IN THE COLLECTIONS OF THE V. VERNADSKY NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE

O. Khamray

DSc (Philology), Senior Fellow

A. Yu. Krymskyi Institute of Oriental Studies, NAS of Ukraine

4, Hrushevskoho Str., Kyiv, 01001, Ukraine

akhamray@yahoo.com

The documents stored in the Department of Judaic Department of Institute of Manuscripts of the National Library of Ukraine are catalogues and lists of manuscripts and include about 75 units of the fund 321, listing 5. To give more precise number is difficult, because the said description includes about two dozen documents that are bibliographical materials, which featured hand-written lists of materials of different formats.

By a form the nearest to the catalogues are the listings of manuscripts of the 1st and 2nd collections of Firkovych written by Abraham Harkavy (9 units). Bibliographic materials on various groups of document also written by Harkavy which are obviously from the same collection, for example, list of philosophical treatises of the mentioned above Firkovych collection of manuscripts from Chufut-kale containing the number of Jewish and Karaite manuscripts, catalogue of Samaritan manuscripts from the same collection of Firkovych, description of manuscripts from Saint Petersburg, manuscript notes, descriptions and epitome of the manuscript collection of archimandrite Antonin. A Harkavy collection is composed from various lists of manuscripts and printed books etc. The manuscripts from collection of Hebrew manuscripts of the archives of Harkavy and two small volumes of documents prepared by A. Firkovych describing manuscripts found in Kafa and Old Synagogue in Chufut-kale in the first half of the nineteenth century are also present.

It is worth mentioning also the descriptions of various manuscript collections, the authorship of which needs to be resolved, such as the catalogue of manuscripts of Kaufman's collection and lists of manuscripts compiled by different authors. Manuscripts listed in these directories and descriptions, now are stored in different libraries and collections around the world. Some of these sources are likely lost forever. Especially valuable are their descriptions and catalogues, because they contain handwritten information about sources that are otherwise impossible to obtain.

Keywords: handwritten and archival heritage, Hebrew manuscripts

O. O. Хамрай

КАТАЛОГИ ТА СПИСКИ ЄВРЕЙСЬКИХ РУКОПИСІВ У ФОНДАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМ. В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

У сховищах бібліотек, архівів та музеїв України зберігається велика кількість рукописних та друкованих матеріалів, що так чи інакше мають стосунок до історії євреїв, які мешкали в різних регіонах світу протягом століть. По-різному складалася доля цих документів, часто вона була подібною до долі самого єврейського народу. Зібрання зазначених документів, що дійшли до наших днів, є цінним джерелом для вивчення історії юдейських громад і територій, де вони проживали. Утім, як зазначає С. Якерсон, більшість єврейських книжкових списків, як і самих бібліотек, втрачені через природні та неприродні історичні причини [Якерсон 2016, 260]. Сказане, вочевидь, стосується й каталогів та списків рукописів. Тому введення в науковий обіг таких матеріалів, що збереглися до наших днів у різних сховищах, сприяє

вивченню історії колекцій рукописів, як таких, що збереглися, так і таких, що були втрачені. Однією з таких колекцій є рукописне зібрання відділу фонду юдаїки Інституту рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (ВФЮ ІР НБУВ). Як відомо, важливою складовою частиною зазначеного зібрання є матеріали, передані до Києва з тодішнього Ленінграда у 30-х роках ХХ століття. Відтак, аби зрозуміти його специфіку й структуру, зокрема, щодо походження каталогів і списків єврейських рукописів, наявних нині у фондах ВФЮ, варто розглянути історію формування колекції.

Протягом більш ніж двохсотрічного періоду, що почався з передачі 1805 року до Імператорської публічної бібліотеки в Санкт-Петербурзі першого єврейського манускрипту, зібрання єврейських рукописних пам'ятників у відділі рукописів Російської національної бібліотеки сягнуло загалом 18 тис. одиниць зберігання [Васильєва 2003, 80]. Утім, час найбільш інтенсивного поповнення східних фондів РНБ ім. М. Є. Салтикова-Щедрина припадає на другу половину ХІХ ст., що пов'язано як із сплеском наукового інтересу до письмових пам'яток Сходу, так і з додатковими фінансовими можливостями, які з'явилися завдяки тому, що найдорожчі колекції оплачувались Міністерством двору [Васильєва 2005, 218]. Тоді (1858–1859 рр.) були придбані зібрання німецького візантиніста К. Тішендорфа – 200 християнських і єврейських рукописів, а також Перше та Друге зібрання А. Фірковича, що містили більше ніж 16 тис. єврейських і близько тисячі самаритянських рукописів (1862–1863, 1870, 1876 рр.) [Васильєва 2005, 219].

Утім, початок колекції східних рукописів бібліотеки поклав східний рукописний фонд, в основу якого лягло зібрання першого хранителя депо манускриптів П. П. Дубровського, що містило усього 103 східних рукописи. Свій перший каталог зазначений фонд почав створювати в 40–50-х роках ХІХ століття. У цій діяльності, починаючи з 1858 року, брав активну участь А. С. Фіркович, котрий на той момент був власником зібрання єврейських, арабських і караїмських рукописних матеріалів, частина яких здавна зберігалася в його родині, а частина була привезена самим А. Фірковичем з Єрусалима, Стамбула, Єгипту, Сирії, Кавказу й Криму. Частина цього зібрання раніше була передана його власником до Одеського товариства історії та старожитностей [Османова 2012, 20].

Найвизначнішими зібраннями рукописів, що належали А. Фірковичу, були колекції, відомі як “Перше та Друге зібрання”, складені під час його подорожей на Схід. До “Першого зібрання Фірковича” увійшли матеріали, придбані в нього бібліотекою в 1862–1863 рр., “Друге зібрання” надійшло до фонду в 1876 р. від нащадків А. Фірковича і налічувало близько 12 тис. одиниць зберігання. В основу першої колекції лягли матеріали, що їх придбав А. Фіркович у Стамбулі в 1830 році в різних осіб. Друга колекція була складена в 1863–1865 рр. під час його поїздок переважно до Єгипту, Сирії та Палестини.

Друге зібрання ділиться на декілька великих розділів за мовою та письмом. Найбільшим за обсягом вважається перший розділ – єврейсько-арабські рукописи, що складається з двох серій. Перша з них включає №№ 1–4933.

Усі ці рукописи здебільшого перебувають у фрагментарному стані, розібрані, систематизовані та внесені до інвентарю хранителем колекції А. Я. Гаркаві (1835–1919). Продовженням цієї частини колекції є велика група рукописів, позначених в інвентарях як “Арабські рукописи II зібрання Фірковича”. Їхньою систематизацією недовго займався арабіст-візантознавець О. О. Васильєв (1867–1953), а 1921 р., після смерті А. Гаркаві, роботу над ними продовжив відомий семітолог П. К. Коковцов (1861–1942), який склав “Нову серію” з нумерацією №№ 1–1253, але не зміг продовжити й завершити систематизацію матеріалу [Османова 2012, 21–22].

Як зазначено в доповіді комісії з оцінки колекції “про зібрання рукописів та інших старожитностей, запропонованих пп. Фірковичами у продаж Імператорській

Публічній бібліотеці”, виголошеній та схваленій на засіданні історико-філологічного відділення Російської академії наук 7 березня 1862 року, колекція Фірковича містила 2412 одиниці зберігання, з них 975 сувоїв та рукописів, 703 оригінальних документи й копії, 734 знімків з надгробків [Вихнович 2012, 166].

Тут, судячи з кількості, вочевидь, ішлося про Першу колекцію. Окрім того, Самаритянська колекція включала в себе 9 сувоїв Тори, 2700 пергаментних і 2350 паперових аркушів – фрагментів книг Самаритянського П’ятикнижжя, 55 рукописів з коментарями П’ятикнижжя, 34 рукописи догматичного змісту, дев’ять рукописів лінгвістичного характеру, 28 рукописів з історичними текстами, 276 рукописів із літургійною поезією, велику кількість текстів астрономічного, астрологічного та медичного змісту [Вихнович 2012, 207].

Разом із Другою колекцією кількість документів сягає вищезазначеної приблизної цифри в 17 тисяч одиниць зберігання. На жаль, повного опису усєї колекції не створено й до наших днів. Робота з каталогізації матеріалів тривала довгі роки. Так, наприклад, сам А. Фіркович за двадцять років, з 1840-го по 1860 рік склав двадцять сім варіантів каталогу тільки Першого свого зібрання [Вихнович 2012, 244].

Вивченням та описом єврейських манускриптів, зібраних А. С. Фірковичем, займалося декілька поколінь дослідників. Зокрема, А. Гаркаві, який пропрацював в ШБ/ГПБ до 1918 р., підготував декілька інвентарних описів, видав два каталоги й близько чотирьохсот друкованих праць, значна частина яких базується на дослідженні документів із зібрання А. Фірковича [Вихнович 2012, 166].

Утім, ця робота далеко не завжди здійснювалася у сприятливих умовах, і це стосується не тільки зібрань А. Фірковича. Зокрема, донедавна вважалося, що головна праця А. Гаркаві – величезний каталог єврейських рукописів – зникла після його смерті в 1919 році, але зараз є підстави вважати, що ця праця разом з архівом А. Гаркаві була передана до Києва [Вихнович 2012, 245].

На сьогодні у відділі фонду юдаїки Інституту рукопису (ІР) НБУВ зберігаються рукописні матеріали, частина яких справді була передана з Ленінграда у 30-ті роки ХХ ст. Як можна зрозуміти зі списку, наведеного нижче, серед них є каталоги рукописів, списки рукописів і друкованих книг, а також бібліографічні матеріали різного формату й походження. Частина з них насправді є каталогами (або частинами каталогів), написаними почерком, який можна вважати ідентичним до почерку А. Я. Гаркаві (див., напр., рис. 1 і 2). Великий, якщо не найбільший, інтерес становлять каталоги та списки рукописів Другої колекції А. Фірковича, які, поряд із каталогами Першої колекції, являють собою найбільші за обсягом бібліографічні праці, що входять до матеріалів ВФЮ ІР НБУВ. Цілком імовірно, що саме ці матеріали, які мають впорядкований характер, і є частиною вищезгаданого каталогу, створеного А. Гаркаві.

Підставою для цього припущення є відомості про те, що в 1915 році А. Гаркаві передав частину свого архіву до Єврейського історико-етнографічного товариства [Лукин 1992, 248], фонди якого разом із матеріалами, що належали Товариству поширення просвіти серед євреїв у Росії (ТПЄ) та деяким іншим науковим установам, що здійснювали дослідження в царині юдаїки, у 1930 році, після ліквідації цих установ, були передані новоствореним науковим установам. Зокрема, частина цих матеріалів, у тому числі й архів А. Гаркаві, деякі матеріали, що належали досліднику, а також певна кількість рукописних матеріалів, у тому числі із зібрань А. Фірковича, були передані до Єврейського наукового інституту й Інституту єврейської культури при Українській академії наук [Лукин 1992, 252–253]. Утім, дослідник зазначає, що ці відомості не є точними й достовірними. До того ж зараз достеменно не встановлено, яка саме частина зібрання А. Фірковича потрапила до Києва, адже переважна більшість цих матеріалів зберігаються, як відомо, в Публічній бібліотеці ім. Салтикова-Щедрина. Сказане стосується й праць А. Гаркаві, у тому числі й каталогів та списків рукописів, копій та виписок, зроблених дослідником з деяких із них.

Джерелом формування колекції єврейських документів, об'єднаних у фонд 321 ВФЮ ІР НБУВ, як свідчать дослідження історії фондів ВФЮ, були документи таких єврейських товариств, як ТПС, Єврейське історико-етнографічне товариство (ЄІЕТ), спеціальна комісія зі збирання документальних свідчень періоду Першої світової війни, що працювала при ЄІЕТ, єврейська світська благодійна організація “Культур-ліга”, а також матеріали редакційного портфеля журналу “Єврейский мир” [Сергеєва 2015, 240]. Враховуючи факт ліквідації зазначених установ і непросту долю київських зібрань (див., напр.: [Сергеєва 1996, 2007]), наразі важко достеменно визначити, яка саме частина цих матеріалів зберігається у фондах ВФЮ ІР НБУВ. Тим важливішим нам здається повернення цих каталогів та інших матеріалів бібліографічного характеру до наукового обігу.

Зазначимо, що під єврейськими в книгознавчому аспекті ми розуміємо два типи рукописів: матеріали будь-якими мовами, написані єврейською графікою [Якерсон 2016, 134], і матеріали, написані будь-якою графікою, що мають тематичний зв'язок з юдаїкою. У нашому випадку цей зв'язок визначається ще й приналежністю матеріалів до описуваного зібрання рукописів.

1.	ВФЮ ІР НБУВ № 21	Каталог рукописів, 225x180, 34 арк.
2.	№ 265	[А. Гаркаві], Скорочений каталог рукописів II колекції Фірковича №№ 101–223, 3 зошити: 1) №№ 1–163; 2) №№ 188–223; 3) №№ 223–295; [XX ст.], 223x175, 1–40, 81–120, 120а–167 арк., 4 чист.
3.	№ 266	[А. Гаркаві], Каталог араб. рукоп. II колекції Фірковича, №№ 1–860], XX ст., [СПб.], 220x178, 164 арк. Зошити: 1) №№ 1 (367) – 311 (438) арк. 247–286; 2) №№ 311 (438) – 321 (441) арк. 287–306; 3) №№ 322 (441) – 326 (444) арк. 307–322; 4) №№ 326 (444) – 326 (444) арк. 323–334; 5) №№ 327 (444) – 524 (465) арк. 335–354; 6) №№ 524 (465) – 551 (466) арк. 355–360; 7) №№ 551 (466) – 607 (469) арк. 361–366; 8) №№ 608 (470) – 680 (472) арк. 367–372; 9) №№ 680 (472) – 829 (493) арк. 373, стор. 374–395; 12 арк. 10) №№ 829 (493) – 321 (441) стор. 395а–398а+1 – стор. 399–414, 415а+3, 415, стор. 418; 15 арк. 11) №№ 832 (494) – 860 (497) стор. 419–442. 12 арк.
4.	№ 267	[Список документів з листування литовських громад з караїмами (1339–1756), I зібрання Фірковича, ч. 2, копія XX ст., [СПб.], 220x172, 3 арк.
5.	№ 268	Опис та уривки з рукописів №№ 4821–4933, Гаркаві, [XX ст.], 222x163, 21 арк, 2 чист.
6.	№ 269	[А. Гаркаві, Список араб. рукоп. II колекції Фірковича, [XX ст.], [СПб.], 223x177, 25 арк., 6 арк. чист. Зошит 1 рукописи на івриті, №№ 1–334, 1–19, 1–8, 1–18, 1–6. Зошит 2 караїмські рукописи, №№ 1–333. Зошит 3 рукописи арабською, №№ 1(1310)–796.
7.	№ 270	[А. Гаркаві, Список араб. рукоп. II колекції Фірковича] №№ 861–1814, [XX ст.] [СПб.], 224x177, 430 арк.
8.	№ 271	[А. Гаркаві, Список рукописів I колекції Фірковича, №№ 559–582, і виписки з них, XIX–XX ст., [СПб.], 224x175, 102 арк.

9.	№ 272	[А. Гаркаві] [Колекція Фірковича, I зібрання, каталог 1–830, [XIX–XX ст.], 222x177, 13 арк.
10.	№ 273	А. Гаркаві Каталог рукописів I колекції Фірковича, [1903], СПб., ~223x177, 810 арк. Частини: А, Б. А. Зошити: 1) №№ 296–346, арк. 1–50; 2) №№ 347–455, арк. 51–102; 3) №№ 446–513–17, арк. 103–162; 4) №№ 513–17–553=1479, арк. 163–200; 38 арк. 5) №№ 243–244, арк. 511–550; 6) №№ 245–893–5, арк. 551–610. Б. Зошити: 1) №№ 1–22, арк. 1a–40; 2) №№ 22–48, арк. 41–80; 3) №№ 48–51, арк. 81–120; 4) №№ 51–60, арк. 121–44; 5) №№ 60–71, арк. 145–180; 6) №№ 71–86, арк. 181–200; 7) №№ 86–115, арк. 201–250; 8) №№ 115, арк. 251–274; 9) №№ 115–117, арк. 275–300; 10) №№ 118–127, арк. 301–340; 11) №№ 127–149, арк. 341–372; 12) №№ 149–158, арк. 373–396; 13) №№ 158–184, арк. 397–450; 14) №№ 184–239, арк. 451–486; 15) №№ 240–243, арк. 487–510.
11.	№ 274	[Тексти рукописів №№ 301, 302 з першої колекції Фірковича]. Копія А. Гаркаві поч. XX ст., арк. різн. форм., 9 арк., 3 арк. чист.
12.	№ 275	[Нотатки про зібрання Фірковича та інші колекції єврейських рукописів, 5 збірок єврейських рукописів], [Гаркаві], [кін. XIX ст.], [СПб.], 229x179, 10 арк., 1 чист.
13.	№ 276	Нотатки про колекції Фірковича, Гаркаві, [1881], [СПб.], 20 арк. різн. форм.
14.	№ 277	[А. Гаркаві], Таблиці та ключі до рукописів I і II колекцій Фірковича, [поч. XX ст.], [СПб.], 224x176, 7 арк.
15.	№ 278	[А. Гаркаві], [Матеріали бібліографічного характеру], [XIX–XX ст.], [СПб.], 14 арк. різн. форм.
16.	№ 279	[А. Гаркаві], [Перелік філософських трактатів з колекції Фірковича], [XIX–XX ст.], [СПб.], 220x176, 3 арк.
17.	№ 280	[А. Гаркаві], [Нотатки та виписки], [кінець XIX ст.], [СПб.], 225x180, 7 арк., 1 чист. Додаток: лист друкований від Кауфмана С. А. до [?], Самуїла Соломоновича, 355x228, 1 арк.
18.	№ 281	[А. Гаркаві], [Нотатки про рукописи зібрання архімандрита Антоніна], [1898–1902 pp.], [СПб.], 220x178, 3 арк.
19.	№ 282	[А. Гаркаві(?)], Опис та виписи з колекції архімандрита Антоніна, [XIX ст.], 222x176, 321 арк., 8 чист.
20.	№ 283	[А. Гаркаві], [Про самаритянські рукописи], [кінець XIX ст.], [СПб.]. 6 арк. різн. форм.
21.	№ 286	[А. Гаркаві], Попередні нотатки про кількість євр. та караїмських рукописів Чуфут-калинської колекції Фірковича, 14 арк. трьох форматів.

22.	№ 289	[А. Гаркаві], Дослідження рукописів Старого Заповіту, знайдених на острові Родос, [кін. XIX ст. – поч. XX ст.], 222x178, 15 + 22 + 2 арк.
23.	№ 292	[А. Гаркаві, Нотатки бібліографічного характеру], [XIX ст.], СПб., 25 арк., ~228x183; 12 карток, 230x123.
24.	№ 293	А. Гаркаві, Список друкованих книг, залишених А. Гаркаві у Гінцбурга. 33 арк. + 1 чист. різн. форм.
25.	№ 294	А. Гаркаві, Бібліографічні матеріали. 17 арк., ~223x178; 24 картки, 228x123.
26.	№ 295	Виписи з книги “Syrie Centrale, inscriptions semitiques”, Paris, 1868, [XIX ст.], [СПб.], 223x163, 20 арк. + 7 чист.
27.	№ 296	[А. Гаркаві], Опис Петербурзьких рукописів 105 ¹ –105 ¹³ та [виписки з них]. Автограф, кінець XIX – початок XX сторіччя, [Санкт-Петербург], 6 арк., 225–180 + 4 арк. чист. обкладинки, обкладинка – зошит.
28.	№ 297	А. Гаркаві, Опис Петербурзьких рукописів 582–630, 225x177, арк. 97–200, з них 5 чист.
29.	№ 298	А. Гаркаві, Опис Петербурзьких рукописів 299–344 та 71 ¹ –100 ² (друге зібрання), арк. 171–232, 224x178.
30.	№ 300	Виписи з рукописів [Гьозльов (?)], А. Гаркаві, [XIX–XX ст.], [СПб.], 40 арк. різн. форм.
31.	№ 301	Списки рукописів арабською та давньоєврейською мовами. а) Арабські рукописи караїмської синагоги (Євпаторія); б) Список рукописів давньоєврейською мовою в м. Сімферополі у Хапуна, 212x132, 8 арк., 2 чист.
32.	№ 302	А. Гаркаві, [бібліографічні нотатки], [XIX ст.], [СПб.], 4 арк. + 3 картки різн. форм.
33.	№ 304	А. Гаркаві. Каталог самаритянських рукописів колекції Фірковича [XIX ст.], [СПб.], 72 арк. Формат основного документа 220x178. Додаток: Вестник руских євреїв – 1 друк. арк.; Гамеліц – 1 друк. арк, 32 + 1 + 1 + 27 (зошит) + 1 = 62 арк.
34.	№ 305	[А. Гаркаві], [Список єврейських рукописів колекції Фірковича, [XIX ст.], СПб., 222x178, 24 арк., арк. 65 + 88 + 4 + 118 + 119 + 168 + 169. + 8 арк., 32 арк.
35.	№ 306	[А. Гаркаві], [Список рукописів], [XX ст.], СПб., 355x222, 6 арк.
36.	№ 307	[А. Гаркаві], [Список книг], [XX ст.], 25 + 25 арк. різн. форм.
37.	№ 308	[А. Гаркаві], Виписки з рукописів Другої колекції Фірковича, 224x179, 8 + 2 арк.
38.	№ 311	Рукопис № 155 з колекції Антоніна. Копія XIX ст., зроблена рукою А. Гаркаві, 210x133, 4 арк.
39.	№ 312	[Копії рукописів №№ 93, 44, 47, 49, 50, 99, 104, 104–106, 204 з колекції Фірковича], копії XIX–XX ст., виконані А. Гаркаві, 220x177, 53 арк.
40.	№ 336	А. Гаркаві, Бібліографічні м-ли, 115x93, 14 арк.
41.	№ 337	А. Гаркаві, Опис рукописних колекцій, [XIX ст.], [СПб.], 220x178, 9 арк., 2 чист.
42.	№ 363	А. Гаркаві. Фрагменти та чернетки з бібліографії. Списки рукописів та книг. Короткі описи рукописів і книг, рекомендації приватним особам та установам, відповіді на запитання та інше. XIX–XX ст. 92 арк. різн. форм.
43.	№ 364	А. Гаркаві. Фрагменти та чернетки з бібліографії, історії, мови. Описи змісту рукописів та уривки з них. Написи на надгробках та інше. [XIX–XX ст.]. СПб., 262 арк. різн. форм.
44.	№ 381	Опис колекцій давньоєврейських рукописів архіву Гаркаві. XIX ст. 64 арк. різн. форм.
45.	№ 387	[А. Фіркович. Опис сувоїв Тори старої синагоги “Села-га-егудім”], Чуфут-кале, [кін. XIX ст.], 222x178, 10 арк.
46.	№ 391	А. Фіркович. [Список праць]. XIX ст., 278x212, 6 арк.
47.	№ 392	[А. Фіркович. Опис рукописів, знайдених у Кафі], XIX ст., 273x213. 4 арк.

48.	№ 393	[А. Фіркович. Опис фрагментів Святого Письма, знайдених у 1841 р. у Старій Синагозі в Чуфут-Кале]. XIX ст., 274x209, 4 арк.
49.	№ 395	Зібрання Фірковича. Опис деяких рукописів та виписки з них. [XIX ст.]. 24 арк. різн. форм.
50.	№ 400	Каталог книг. XX ст. 210x135, 8 арк.
51.	№ 402	[А. Фіркович]. [Опис віршів Арона Нікомедійського та тексти деяких з них]. [XIX ст.]. 4 нумерованих арк. різн. форм.
52.	№ 403	А. Фіркович. Рукописи Абрама Фірковича різного характеру. 10 копій рукописів. 12 арк. різн. форм
53.	№ 406	А. Фіркович. Список 107 рукописів, 271x104, 1 + 38 + 4 арк.
54.	№ 408	Список рукописів, що належали А. Фірковичу, 369x228, 96 арк.
55.	№ 410	Виписки та ключі до різних рукописів, 220x350, 1 арк.
56.	№ 411	[А. Гаркаві]. Копії з рукописів А. Фірковича, 337x213, 19 арк.
57.	№ 416	Список караїмських рукописів, 5 арк. різн. форм.
58.	№ 418	А. Фіркович. Список караїмських рукописів з колекції А. Фірковича. 3 арк., 1 чист.
59.	№ 419	Списки написів давньоєврейською мовою. 307x235, 96 арк., 4 чист.
60.	№ 420	Список рукописів. ~152x110, 96 арк.
61.	№ 421	Каталог книг бібліотеки Менделя Ландесберга. 1860 р. Кременець, 225x176, 32 нум. арк.
62.	№ 422	Каталог книг, що належать Менделю Ландесбергу, 225x180, 31 арк.
63.	№ 423	Відкриття Фірковича в Криму, 190x117, 6 нумерованих арк.
64.	№ 427	Каталог рукописів колекції Кауфмана, 90 арк. різн. форм
65.	№ 429	[Список 116 рідкісних рукописів], [XIX ст.], 270x110, 5 нум. арк.
66.	№ 430	[Опис колекції рукописів р. Єрухома-Фішл Гірша], [XIX ст.], 4 + 2 + 2 арк. різн. форм.
67.	№ 431	[Опис періодичних видань рос. та слов. мовами Нью-Йоркської публічної бібліотеки]: Додаток до списку видань в NPL, XX ст., 356x223, 8 арк.
68.	№ 582	Менахем-Нахум Літинський. Авторські бібліографічні нотатки. 12 арк. різн. форм.
69.	№ 761	А. С. Вайнберг Бібліографічні відомості, 220x174, 4 арк.
70.	№ 854	Інвентарна книга [бібліотеки ТПС]. Нові надходження літератури в [бібліотеку Тов. поширення просвіти серед євреїв у Росії] з 1/I 1902 р. до 16/ХІІ 1912 р., СПб., 1902–1912 рр., 210x175, 130 арк.
71.	№ 922	Список книг з 39 найменувань, 210x172, 2 арк.
72.	№ 928	Список книг №№ 61–73. Фрагмент. 225x177, 1 арк.
73.	№ 953	Бібліографічні матеріали, 35 арк. різн. форм.
74.	№ 979	Бібліографічні матеріали, 270x233, 67 арк. різн. форм.
75.	№ 1016	Нотатки бібліографічного хар-ру, 12 арк. різн. форм.
76.	№ 1021	Нотатки бібліографічного хар-ру, 220x175, 1 арк.

Як можна побачити з вищенаведеного списку, у фонді наявні матеріали, різні за рівнем опису документів і глибиною бібліографічного опису, що відображено в назві статті. Каталогом в межах цієї публікації ми називаємо списки рукописів, описаних за певними правилами, що їх послідовно дотримуються автори описів у межах одного документа. Отже, каталог можна визначити як перелік бібліографічних записів документів, що розкриває склад або зміст зібрання рукописів. Каталог також містить інтерпретацію інформації, наявної в документі, і складений фахівцем (бібліотекарем), що володіє методами створення бібліотечного каталогу, за допомогою якого здійснюється дистанційне спілкування автора й читача, розділених у просторі, а часто й у часі [Справочник... 2004, 115]. Якщо ж опис містить лише загальну характеристику джерела, ми відносимо його до категорії бібліографічних

матеріалів. Прикладом каталогів можна вважати одиниці зберігання із шифрами ВФЮ ІР НБУВ №№ 265, 273, 422, попри те що в оригіналі ці документи часто називаються списками (див., напр., рис. 1–3).

Списком рукописів або друкованих книг ми називаємо простий перелік документів, що містить їхню назви, а також, можливо, інформацію, що дозволяє ідентифікувати описувані документи (напр., од. зб. №№ 854, 922, 928). Решту одиниць зберігання, що не підпадають під ці дві категорії, відносимо до числа бібліографічних матеріалів та нотаток бібліографічного характеру (перші, вочевидь, були спеціально створені для складання бібліографічних описів, наприклад №№ 953 та 979, для других таке призначення не є очевидним, хоча й не виключається, наприклад №№ 1016 і 1021).

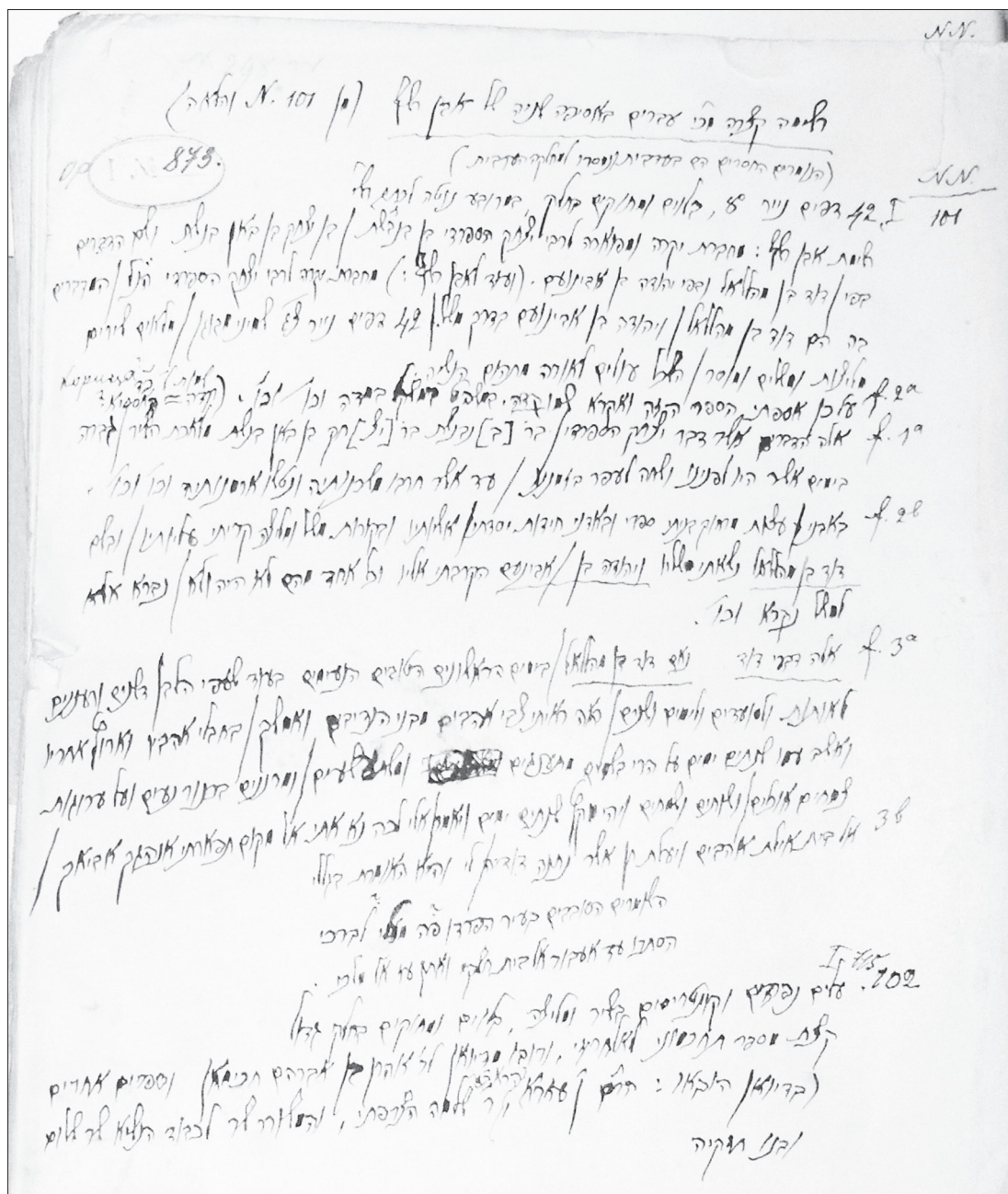

Рис. 1. Скорочений каталог рукописів II колекції Фірковича

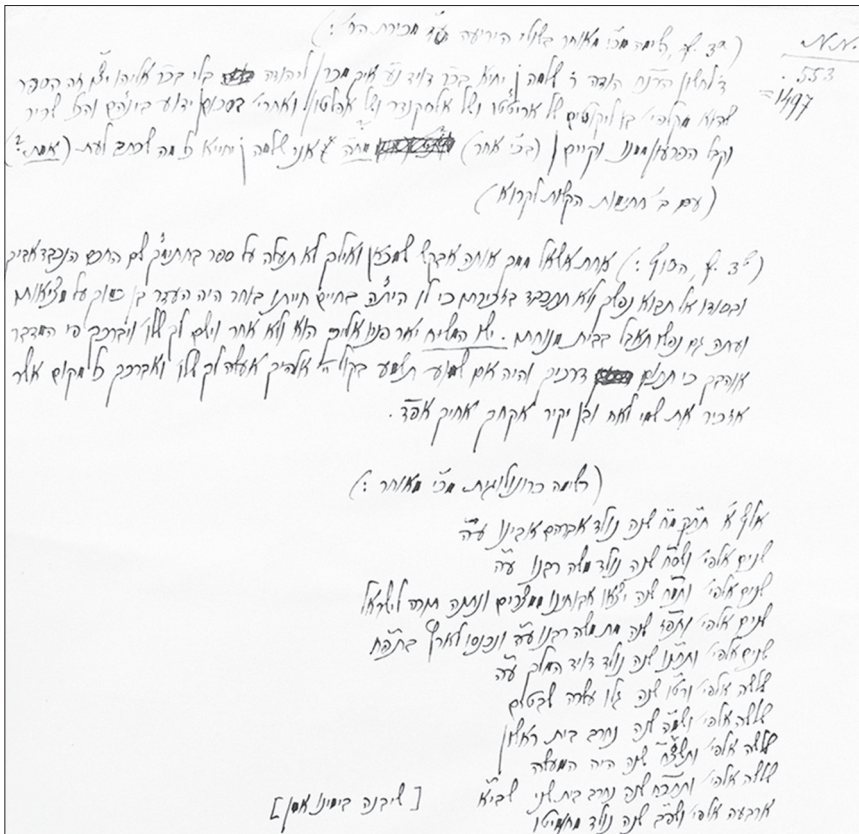

Рис. 2. Каталог рукописів I колекції Фірковича

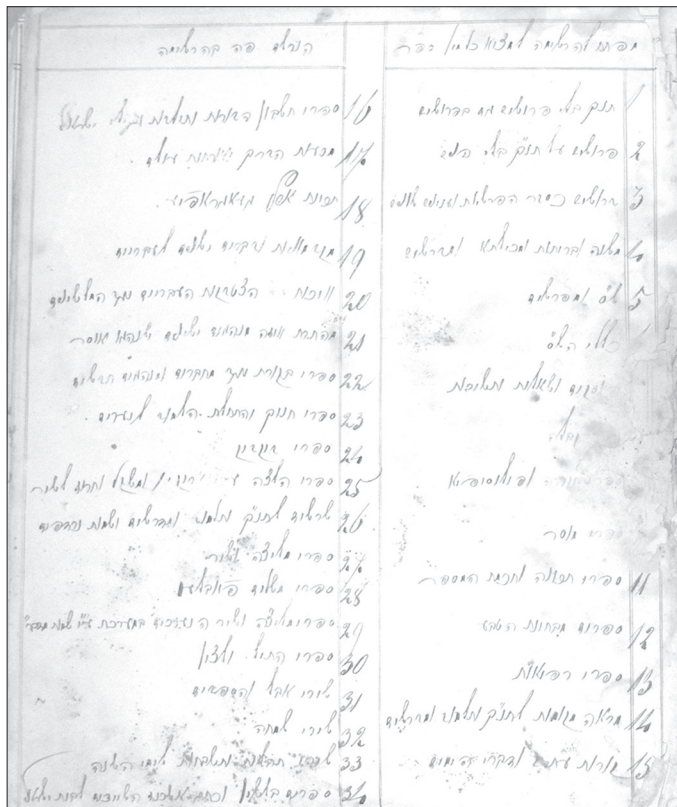

Рис. 3. Каталог книг, які належать Менделю Ландесбергу

ЛІТЕРАТУРА

Васильева О. В. Еврейские рукописи в Российской национальной библиотеке. К истории формирования фондов // **Орнамент древнееврейских рукописей**. Москва – Тель-Авив, 2003.

Васильева О. В. Восточные рукописные фонды Российской национальной библиотеки // **Письменные памятники Востока**. 1(2). 2005.

Вихнович В. Л. **Караим Авраам Фиркович. Еврейские рукописи. История. Путешествия**. Санкт-Петербург, 2012.

Лукин В. Фонд Еврейского историко-этнографического общества в Центральном государственном архиве Ленинграда // **Исторические судьбы евреев в России и СССР: начало диалога**. Москва, 1992.

Османова И. А. Арабские рукописи Второго собрания Авраама С. Фирковича: связь времен // **20 Вестник Русской христианской гуманитарной академии**. Т. 13. Выпуск 3. 2012.

Сергеева И. А. Отдел фонда иудаики ИР НБУВ: история и современность // **Библиотека Национальной академии наук: проблемы функционирования, тенденции развития: Научно-практический и теоретический сборник**. Вып. 5 / МААН. Киев, 2007.

Сергеева И. А. Ф. 321. Колекція єврейських документів // **Архіви, колекції та зібрання державних, громадських та релігійних установ у фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Путівник**. Київ, 2015.

Сергеева И. З історії формування колекції єврейської літератури Національної бібліотеки України (1918–1939) // **Бібліотечний вісник**, 1996, № 6.

Справочник библиотекаря. Санкт-Петербург, 2004.

Якерсон С. М. **От буквы к литературе. Очерки по истории еврейской средневековой книги**. Санкт-Петербург, 2016.

REFERENCES

Vasil'eva O. V. (2003), "Evrejskie rukopisi v Rossijskoj nacional'noj biblioteke. K istorii formirovaniya fondov", in *Ornament drevneevrejskih rukopisej*, RNB; Publishing Company YB Graphic, Moscow, Tel Aviv, pp. 80–94. (In Russian).

Vasil'eva O. V. (2005), "Vostochnye rukopisnye fondy Rossijskoj nacional'noj biblioteki", *Pis'mennye pamjatniki Vostoka*, 1(2), pp. 217–238. (In Russian).

Vihnovich V. L. (2012), *Karaim Avraam Firkovich. Evrejskie rukopisi. Istorija. Puteshestvija*, Akademija issledovanija kul'tury, St. Petersburg. (In Russian).

Luкин V. (1992), "Fond Evrejskogo istoriko-jetnograficheskogo obshhestva v central'nom Gosudarstvennom Arhive Leningrada", in *Istoricheskie sud'by evreev v Rossii i SSSR: nachalo dialoga*, Evrejskoe Istoricheskoe Obshhestvo, Moscow, pp. 245–261. (In Russian).

Osmanova I. A. (2012), "Arabskie rukopisi Vtorogo sobranija Avraama S. Firkovicha: svjaz' vremen", *20 Vestnik Russkoj hristianskoj gumanitarnoj akademii*, Vol. 13, Issue 3, pp. 20–26. (In Russian).

Sergeeva I. A. (2007), "Otdel fonda iudaiki IR NBUV: istorija i sovremennost'", in *Biblioteka Nacional'noj akademii nauk: problemy funkcionirovanija, tendencii razvitija: Nauchno-prakticheskij i teoreticheskij sbornik*, Issue 5, MAAN, Kyiv, pp. 369–385. (In Russian).

Serheeva I. A. (2015), "F. 321. Kolektsiya yevrejs'kykh dokumentiv", in *Arkhivy, kolektsiyi ta zibrannya derzhavnykh, hromads'kykh ta relihiynykh ustanov u fondakh Instytutu rukopysu Natsional'noyi biblioteky Ukrayiny imeni V. I. Vernads'koho*. Putivnyk, In-t rukop. NBUV, Kyiv, pp. 240–243. (In Ukrainian).

Serhyeyeva I. (1996), "Z istoriyi formuvannya kolektsiyi yevrejs'koyi literatury Natsional'noyi biblioteky Ukrayiny (1918–1939)", *Bibliotechnyy visnyk*, No. 6, pp. 13–15. (In Ukrainian).

Spravochnik bibliotekarja (2004), Professija, St. Petersburg. (In Russian).

Jakerson S. M. (2016), *Ot bukvy k litere. Ocherki po istorii evrejskoj srednevekovoj knigi*, Kontrast, St. Petersburg. (In Russian).

**Каталоги та списки єврейських рукописів у фондах
Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського**

О. О. Хамрай

З поміж документів, що зберігаються у Відділі фонду Юдаїки ІР НБУВ, до числа каталогів і списків рукописів можна віднести близько сімдесяти п'яти одиниць зберігання з опису 5 фонду 321. Точніше сказати важко, адже згаданий опис містить ще близько двох десятків документів, що являють собою матеріали бібліографічного характеру, де фігурують переліки рукописних матеріалів різного формату. За формою найближчими до каталогів є списки рукописів першої та другої колекцій Фірковича, складені, судячи з почерку, А. Я. Гаркаві (9 од. зб.). Також перу Гаркаві належать, вочевидь, матеріали бібліографічного характеру, присвячені різним групам документів з тих самих колекцій, наприклад, перелік філософських трактатів з колекції Фірковича, попередні нотатки про кількість єврейських та караїмських рукописів Чуфут-калінської колекції Фірковича, каталог самаритянських рукописів колекції Фірковича, опис Петербурзьких рукописів, нотатки про рукописи, опис та виписи з рукописів зібрання архимандрита Антоніна А. Гаркаві є, вочевидь, укладачем різних списків рукописів та друкованих книг. У фонді наявний також опис колекцій давньоєврейських рукописів архіву самого А. Я. Гаркаві, а також два невеликі за обсягом документи, складені А. Фірковичем, що описують рукописи, знайдені у Кафі та у Старій Синагозі у Чуфут-Кале у першій половині XIX ст. Варто згадати також описи різних рукописних колекцій, авторство яких потребує додаткового визначення, наприклад, каталог рукописів колекції Кауфмана та списки рукописів, складені різними укладачами. Рукописи, перелічені у згаданих каталогах та описах, нині зберігаються в різних бібліотеках і колекціях у різних країнах світу. Певна частина цих джерел, імовірно, втрачена назавжди. Тим більш цінними є їхні описи й каталоги, адже вони містять відомості про рукописні джерела, які інакше неможливо отримати.

Ключові слова: рукописна та архівна спадщина, єврейські рукописи

**Каталоги и списки еврейских рукописей в фондах
Национальной библиотеки Украины им. В. И. Вернадского**

А. А. Хамрай

Из документов, хранящихся в Отделе фонда Иудаики ИР НБУВ, к числу каталогов и списков рукописей можно отнести около семидесяти пяти единиц хранения из описи 5 фонда 321. Более точное количество назвать сложно, т. к. упомянутая опись включает еще около двадцати документов, представляющих собой материалы библиографического характера, в которых фигурируют перечни рукописных материалов различного формата. По форме наиболее близкими к каталогам являются списки рукописей первой и второй коллекций Фирковича, составленные, судя по почерку, А. Я. Гаркави (9 ед. хр.). Также перу Гаркави принадлежат, очевидно, материалы библиографического характера, посвященные различным группам документов из тех же коллекций, например, перечень философских трактатов из коллекции Фирковича, предварительные заметки про количество еврейских и караимских рукописей Чуфут-калинской коллекции Фирковича, каталог самаритянских рукописей коллекции Фирковича, опись Петербургских рукописей, заметки о рукописях, описание и выписки из рукописей собрания архимандрита Антонина А. Гаркави, очевидно, является составителем различных списков рукописей и печатных книг. В фонде имеется также описание коллекций рукописей архива самого Гаркави, а также два небольших по объему документа, составленные А. Фирковичем, описывающие рукописи, найденные в Кафе и в старой Синагоге в Чуфут-Кале в первой половине XIX в. Следует упомянуть также описания различных рукописных коллекций, авторство которых требует дополнительного определения, например, каталог рукописей коллекции Кауфмана и списки рукописей, составленные различными авторами. Рукописи, перечисленные в вышеупомянутых списках и описях, сегодня хранятся в различных библиотеках и коллекциях разных стран мира. Определенная часть этих источников, вероятно, утрачена навсегда. Тем более ценными являются их описания и каталоги, т. к. они содержат информацию про рукописи, которую иначе получить невозможно.

Ключевые слова: рукописное и архивное наследие, еврейские рукописи

Стаття надійшла до редакції 27.06.2017